

Dijital Çağda Arşivcilerin Değişmeyen Rolü

Fatih RUKANCI*

Öz

Batı'da arşivist, ülkemizde arşivci olarak anılan bu meslek grubu üzerindeki kavramsal tartışmalar ve tanımlama gayretleri toplumların ve kurumların gelecekteki belleğinin nicelik ve niteliklerine doğrudan etki eden faaliyetleri de olumlu ya da olumsuz olarak etkileyecektir. Geçmişteki faaliyet alanı, çalışanları, görev tanımları, sınırları, ilişkileri doğru anlaşıl-mamış bir mesleğin ve meslek mensuplarının günümüzdeki rollerini belirlemeye çalışmak, mesleği günümüz koşullarında yeniden konumlandırmak, dijital çağın dayattığı yaşam koşullarında arşivcilik mesleğinin yok olup gidebileceği bir başka süreci başlatabilir. Bu nedenle bu çalışmada öncelikle arşivcilik mesleğinin varoluş nedenine genel hatlarıyla değinilmiş, bu bilgiler ışığında arşivcinin görev ve sorumlulukları tartışılarak dijital çağdaki konumu ve rolü değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Arşivcilik yazılı kayıtların çoğalmasıyla birlikte bu kayıtların gelecek için saklanmaya değer olanlarının korunması ihtiyacından doğmuş bir meslektir. Dolayısıyla arşivdeki kayıtlar ya da belgelerin arşivde bulunmalarının birincil nedeni onların korunması ve içeriğine ilişkin erişimin sınırlandırılmasıyla ilgilidir. Arşivciler güncel kullanımda işlemi tamamlanan belgeleri arşive alırlar ve onları tekrar kullanım sürecindeki ikinci bir sürece hazırlarlar. Bu temel görevin çok farklı bileşenleri vardır. Belgenin türü, içeriği, gizlilik derecesi, formatı, saklanma süresi bunlardan birkaçıdır. Arşivcinin bugünkü durumunu, statüsünü doğru anlayıp yorumlayabilmek için arşivin ne olduğu, arşive yüklenen görevler, arşivden beklentiler, arşivcinin birincil/temel rolü, arşivcinin nitelikleri, işbirliği yapacağı uzmanlık alanları vb. bir dizi konunun ayrı ayrı ele alınıp irdelenmesi gerekir. Konuya arşivlerin ne olduğu sorusundan

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, frukanci@gmail.com

başlamak arşivcinin kim olduğunu ya da olması gerektiğini anlamamızı kolaylaştıracaktır kanaatindeyim.

Arşivler

İnsanların geçmişi anlamak, bugünü verimli kılmak ve geleceği planlamak gibi bir dizi sorumluluğu vardır. Arşivler bu sorunluluklardan daha çok hangisine hizmet etmektedir? Arşivlerin varlık nedeni geçmişte romantik gezintiler yapmaktan (bu da arşivin varlık nedenlerinden biridir) daha çok bugün ve gelecekte ihtiyaç duyacağımız bilgi kaynaklarının devamlılığını sağlamaktır. Dolayısıyla bugün ve gelecekte hiçbir zaman başvurmayaacağımız, maddi veya manevi bir kazanım elde edemeyeceğimiz bilgi ve belgelerin barındırıldığı hiçbir depo ya da depolama cihazı bizim “arşivimiz” değildir.

Delmas, “*Arşiv nedir? Niteliği ne olursa olsun, bir kişi, idari grup veya birleşik mevcudiyetin yaptığı iş ve faaliyetleri sonucu otomatik ve organik olarak toplanan bütün dokümanlardır. Arşivler, sosyal varlık olan insana dayalı belgelerdir. Onlar, insanın sürekliliğinin ve dünyadaki yaşama şartları içerisindeki değişikliklere uyumunun kanıtlarıdır. O halde arşivler, tarih boyunca insanın sahip olduğu şuurlu hafızasının temelleridir. İnsanlık tarihine ilave edilen her şey, bizim, insanı daha iyi tanımamıza vesile olur. Arşivlerin, temel sosyal rolü de işte budur*” (Delmas, 1991, s. 1) ifadeleriyle arşivlerin insanlık tarihini ve medeniyetini algılamamızdaki önemini, sosyal belleğin oluşumundaki kanıta dayalı temel unsur olması olarak nitelendirmektedir.

International Council on Archives (ICA-Uluslararası Arşiv Konseyi) arşivleri insanların aktiviteleri sonucu üretilen ve uzun süreli koruma değerinden dolayı tutulan dokümanlar olarak tanımlamış, dijital, analog, ses, hareketli film, imaj, fotoğraf ve yazılı format gibi geniş bir çeşitliliğe sahip olan arşiv belgelerini ise “geçmişteki olaylara doğrudan açılan bir pencere” olarak değerlendirmiştir. Arşivlerin toplum açısından inandırıcı, güvenilir kaynaklar olması karakteristiğini ise aşağıdaki özelliklere bağlamıştır. Arşivlerin toplum açısından inandırıcı, güvenilir kaynaklar olması karakteristiğini ise aşağıdaki özelliklere bağlamıştır (What are archive (s)? 2016):

- *Orijinallik*: Belgelerin üretildiği tarih ve üreticisi belirgin olmalıdır.

- *Güvenirlilik, Gerçeklik:* Belgeler olayı kesin olarak temsil edebilme-
li, kişi ya da kurumların durumu/bakış açısı bunu etkilememelidir.
- *Bütünlük:* İçerik yeterli biçimde anlaşılır bir resim sunmalıdır.
Maalesef tüm arşivler bunu sunmamaktadır.
- *Kullanılabilirlik:* Arşivler ulaşılabilir /erişilebilir lokasyonda ve
kullanılabilir olmalıdır. Bunun yanı sıra eğer arşivleri orijinal ve
güvenilir kılmak istiyorsak içeriğini nasıl, kim, niçin üretmiştir
sorularına format ve içerik anlamında cevap verilebilmelidir.

Arşiv belgelerinden faydalanan kişilerin ortaya koyduğu veriler, yorumlar ve bilgilere arşiv belgelerini incelemeyen kesin kanıt değeri yüklemenin riskli olacağı konusunda ICA'nın yaptığı uyarı dikkat çekicidir: “*Şunun da farkında olmalıyız ki arşivi kullanan kişilerin doğrudan gerçekleri göstermesi kolay olmaz. Zira kendi kültür ve birikimlerini arşiv belgelerini yorumlamada kullanacaklardır*” (What are archive(s)?, 2016).

ICA'nın niçin arşivleme yapılır sorusu başlığı altında yer verdiği

“*Arşivler geçmişe tanıklık eden kanıtlardır. Onlar güncel kararlar ve geçmiş faaliyetler hakkında açıklamalar, gerekçeler ve kanıt sunarlar. Arşivler üniktür, geçici güncel kayıtlar onların yerine koyulamaz. Arşivlerin insanlığın hizmetine sunulmasında tam bir farkındalık yaratmak için uygun tanımlama, koruma ve etkin bir erişime sahip olması gerekir. İyi / ideal arşivler yalnızca tarih için, araştırma için belge depolamaz. Arşivler iyi bir yönetimin merkezindedir. Arşivleri iyi yönetilen ülkelerde yönetim faaliyetlerine ilişkin kim, ne zaman, nerede, nasıl ve niçin sorularının cevabı anlaşılır kılınmıştır. Etkili ve zamanında yönetimle birlikte kişisel haklar da korunur*” şeklindeki açıklama arşivlerin varlık nedeninin ünik ve kanıta dayalı bilgiler içermesinden kaynaklandığını, hem ülke yönetimleri hem de kişisel haklar açısından çok çeşitli konularda vazgeçilmez başvuru merkezleri olduklarını ortaya koymaktadır (Why archiving?, 2016).

Ülkemizdeki arşiv/arşivcilik gerçeği ise bambaşkadır. Üzülerek belirtmeliyim ki Türkiye’de arşivcilik faaliyetleri henüz arşivlerimizi yok olmaktan kurtarma aşamasından öteye geçememiştir. Yani ülkemiz dijital çağın getirdiği yeni arşivcilik sorunlarına, kendi temel sorunlarını çözüme kavuşturamamış olarak yakalanmıştır diyebiliriz. Özellikle kamu kuruluşlarının çoğunda arşiv depoları, yıllardır ayıklama ve değerlendirme

işlemine tabi tutulmayı bekleyen belge/materyal ile doludur. Alikılıç 2013 yılında kaleme aldığı yazısında bu durumu şu ifadelerle özetlemiştir:

“Tarihin oluşumunu belgeleyen, gelecek kuşaklara aktaran hatta tarihin kendisi olan arşiv materyali, gereği gibi korunmalı, araştırıcısına olduğu gibi ulaştırılmalıdır. Bu yüzden arşiv belgelerimizi iyi muhafaza etmeli, arşivlerimize sahip çıkmalıyız. Sahip çıkmalıyız derken kastedilen mana koruma kollama odaklı bir mana olmalıdır. Çünkü yıllardır mahzenlerde gün ışığına çıkacağı zamanı bekleyen pek çok kıymetli eser bu mutluluğa erişmeden yok olup gidiyor. Hiçbir kuruluşun belgelerinin tümü saklanamaz. Saklanacak malzemenin tasnifi ve tespiti burada önem kazanmaktadır. Kaybedilen arşivlerin ve arşivlik malzemenin varlığından haberdar iken kaybedilmesi muhtemel arşivlerin korunması yolunda adım atılmalıdır. Bir ülkenin geçmişine verilen önemin aynı zamanda geleceğine verilen önem olduğunu unutmamalıyız” (Alikılıç, 2013, s. 14).

Günümüzde özellikle yurtdışındaki arşiv faaliyetlerine göz attığımızda durum oldukça farklıdır. Arşivlerin kullanıcılarını bekleyen pasif bilgi merkezi konumu, dinamik arşivlere doğru evrilmeye başlamıştır.

- Kamuda rol alanların şeffaflık gereksinimleri ve vatandaşların bilgiye erişim hakkı arşivler tarafından karşılanması,
- Arşiv malzemesinin kapalı olduğu süreyi gitgide kısaltarak ve giderek daha çok kaydın ulaşılabilir hale getirilmesi,
- Arşivlerin şeffaflık ve açıklık rekabet için arşivlerin peşpeşe popüler yayınlar yapıp, dikkat çekici web siteleri tasarlamaları, kamuya yönelik etkinlikler (sergiler, özel günler) düzenlemeleri ve yıllık raporlarını düzenli olarak yayınlamaları dinamik, katılımcı arşivcilik anlayışının benimsendiğini göstermektedir. 1998 yılında Public Record Office’in Titanic filmi için hazırladığı doküman paketi ise arşivlerin medya kültüründen oldukça fazla etkilendiğinin ve sektörde önemli bir yer alabileceğinin çarpıcı bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Körmendy, 2009, ss. 171-175).

Arşivlerde düzenlenecek sergiler ise,

- İzleyicisini tarihsel bir bakış açısıyla seçilmiş bir konu hakkında bilgilendirme amacına hizmet eden tematik sergiler,
- Belirli bir zamanda özel olarak fark edilmesi istenilen bir kişiye, bir konuya, bir yere ya da bir şeye dikkat çekmek üzere düzenlen kutlama sergileri,
- Çeşitli arşiv faaliyetlerine, işlevlerine ve hizmetlerine odaklanarak arşiv kurumlarını ve bu kurumların sahip olduklarını olumlu bir havada sunan kurumsal sergiler (Furat ve Keskin, 2013, ss. 205-208) olarak arşivlerin toplumla bütünleşmesi, tanıtımının yapılması amacıyla arşivler tarafından üstlenilen ikincil faaliyetler arasında yerini almıştır.

Bilgi teknolojilerinin yaşamın tüm faaliyet alanlarında kendini göstermesi ve bilgiye erişim konusundaki sabırsızlık arşivlerden beklentilerin artmasına neden olmuş; arşivcilerin bilginin oluşumundan tüketimine kadar tüm safhalarda aktif rol alması gerektiği kanaatini uyandırmıştır. Örneğin, elektronik kayıtlar sayesinde oluşum ile arşive devir arasındaki süre oldukça kısalmış, genel kabul görmüş olan 15-20 yıllık süre savunulamaz olmuştur. Zira böyle bir süre içerisinde bilgi teknolojileri ortamı o kadar çok değişecektir ki kayıtlar ya zor okunur veya okunamaz hale gelebilir. Bu bağlamda birçok arşiv kuruluşu geriye dönük olarak bir veri işleme projesini başlatmış, bu projelerde kullanılmak üzere EAD (Encoded Archival Description / Kodlanmış Arşivsel Tanımlama) vb. geliştirmiştir. Kayıt oluşturucular ile arşivler arasındaki ilişki de değişim geçirmiş, kayıt miktarlarının artması ile devredilecek kayıtların niceliğini azaltmak ve niteliğini geliştirmek için arşivciler, kurumların kayıt yönetimini kontrol altına alarak kayıtların doğumunda aktif yer almaya zorlanmıştır. Bilgi teknolojileri çağında bu yeterli değildir. Elektronik sistemler tasarımı sırasında kayıtların yapısına, özneliklerine, üstverisine vs. de karar verilmiştir. Yani ilk kayıtlar oluşmadan çok önce kararlar alınmıştır (Körmendy, 2009, ss. 171-175). Ayrıca günümüzde arşivciler/arşivler yeni tür kullanıcıların neden olduğu sorunu çözmek zorundaydılar. En fazla kullanılan malzemeleri mikrofille aldılar ve sonra taradılar, bilgi broşürlerini derlediler, kolay anlaşılmayı sağlayacak yeni çareler buldular, kullanıcıların uyumu için videolar hazırladılar “soyağacı köşeleri” düzenlediler ve araştırmacı kulüplerini örgütlediler (Furat ve Keskin, 2013, s.208).

Bu durum gün geçtikçe klasik arşivciliğin önemsiz görülmesine, daha doğrusu o faaliyetlere ayrılacak zamanın artık olmadığı düşüncesine kapılmamıza yol açmaktadır. Arşivler varoluş nedenlerini ikinci plana atarak, faaliyetlerini bilgiye erişimde sabırsız olan bir kullanıcı kitlesinin beklentilerine göre şekillendirmeye zorlanmaktadır. Bu dönüşümde arşivlerin pozisyonu iyi belirlenmez ve net çizgilerle faaliyet alanları sınırlandırılmaz ise yukarıda sıraladığımız güvenilir, orijinal, tek/benzersiz kaynaklar sunan bilgi merkezi olmaktan uzaklaşma tehlikesi yaşayabilirler.

Arşivler 2009 yılında yayımlanan Belge Yönetimi ve Arşivcilik Sözlüğü'nde "özel ve/veya tüzel kişiler tarafından üretilen veya alınan, arşivsel değere sahip belgeleri belirli standartlar dâhilinde seçme, koruma ve kullanıma sunmaktan sorumlu kurum ve bunların saklandığı yer" olarak tanımlanmıştır (Belge Yönetimi..., 2009, s. 4). Bu tanımda arşivlerin belge üretiminde aktif rol alması yerine "arşivsel değer" vurgusu yapılarak kurumsal bir yaklaşımla belgelerin önceden belirlenmiş kurallar uyarınca korunup hizmete sunulması ön plana çıkarılmaktadır. Bir başka deyişle arşivlerin klasik rollerini prensipler dâhilinde resmi olarak yürütmesinin önceliği vurgulanmaktadır.

Arşivci / Arşivist

İnsanların bilgiyi kayıt altına alması ve bu sayede bilginin birikimli olarak medeniyetlerin gelişimine yol açmasının tarihi oldukça eskidir. Çoğu zaman kütüphanecilikle iç içe girmiş olan arşivciliğin, belge bazlı kayıtların korunması ve bir sonraki yönetime veya nesile aktarılması sorumluluğunu gerçekleştiren görevliler ile isimleri arşivci/arşivist olmasa da bir meslek grubunun doğmasına neden olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Onların görevi belgeleri korumaktı, "record keeper"lar, belgeleri hem fiziksel hem de içeriksel olarak korurken içeriğinin korunması için okuma yazma bilmek zorundaydılar; yani aydın bir sınıfı temsil ediyorlardı. Bu rolleri ile o dönem devlet yönetimi ve bürokrasisi için vazgeçilmez ve göz ardı edilemez bir mesleğin mensuplarıydılar. Batıda arşivistler için bu durum günümüzde de değişmemiştir. Onlar hala üst düzey bürokrat ve yönetim için vazgeçilmez konumlarını sürdürmektedirler.

İlk arşivciler toplumsal, dini ya da resmi kayıt koruyucular olarak belirlenmiş olup, temel görevleri hukuki ve şahsi haklar ile kurumsal otoriteyi sağlamak için gerekli belgeleri korumaktır (Dearstyne, 2001, s. 9).

18. yüzyılda da arşivci kayıtlara aşına, topluma değil devlete hizmet eden, özellikle hukuk alanında, diplomatik ve politik konularla iç içe çalışmak zorunda olan bir memurdur. Bunun yanı sıra özellikle İtalya, Almanya ve Fransa'da arşivcinin zamansal ve kurumsal olarak geniş bir yetki alanıyla "devlet bilimleri katibi" olarak kabul gördüğü gözden kaçırılmamalıdır. 18. yy. sonu ve 19 yy.'da arşivcilik literatürü, arşivciliğin nitelik ve nicelik bakımından değişimini öncelikle geleneksel metotların ve iş tanımlarının sistemleştirilmesiyle başarmayı denemiştir (Rumschöttel, 2008, ss. 15-16). Bu bilgiler bize gösteriyor ki arşivcinin temel ve birincil görevi devletin kayıtlarını koruyup yine devletin (ya da yönetimin) hizmetine sunmaktır. Dolayısıyla, 18. ve 19. yüzyıla gelindiğinde de aslında arşivcinin rolü çok radikal değişiklik göstermemiş ancak uygulanan yöntemler tartışılmaya ve geliştirilmeye başlanmıştır.

20. Yüzyıl'ın ortalarında ise arşivciliğin bağımsız bir disiplin olma yolunda büyük atılımın görüldüğü Fransa'da 1950'lerde "archivistique" kelimesi literatüre yerleşmiş, İspanya'da ve Portekiz'de daha eski olan "archivologia / arqivoloqia" kelimesi "archivistica"ya dönüşmüş, İngilizce konuşulan bölgelerde "archives administration" yanında "archival science" kullanılır olmuş ve sonraki zamanlarda da "archivistics" ten söz edilmeye başlanmıştır (Rumschöttel, 2008, s. 21). Köklü bir arşiv geleneğinden söz edemeyeceğimiz Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 20.yüzyılda bile arşivist kavramı doğal olarak yaygın olarak kullanılan bir tabir değildi. ABD'de 1934 yılında The National Archives'ın Washington D.C. de kurulmasıyla arşivcilik bir mesleğe dönüşmeye başlamıştır. Bu tarihten önce arşiv belgelerinin ve el yazmalarının korunmasıyla tarihçiler ve kütüphaneciler birlikte ilgileniyorlardı ancak bunlardan çok azı arşivist olarak adlandırılmıştır (Adkins, 1997, s. 9).

Günümüzde arşivci/arşivist sözcüğü mesleki yayınlarda, özellikle sözlüklerde yerini almıştır. Örneğin ODLIS'in (Online Dictionary of Library and Information Science) arşivist bir kütüphaneci olarak tanımlanmış olması oldukça dikkat çekicidir. Arşivist, "*arşiv koleksiyonunun yönetimi ve arşiv hizmetlerinin sürdürülmesinden sorumlu, genellikle belgelerin arşivsel değerinin belirlenmesi, kimliklenmesi, orijinalliğinin tespiti,*

belgelerin sağlanması, dokümanların tanımlanması, erişim araçlarının hazırlanması, koruma ve saklama, bilimsel ve halkın ilgisine yönelik sergi ve yayınların yapılmasına ilişkin arşivcilik uygulamaları konusunda özel arşivcilik eğitimi almış bir kütüphanecidir” (ODLIS, 2016). A Glossary of Archival and Records Terminology’de arşivist terimini iki başlık altında tanımlanmaktadır:

1. Belgeleri sağlayan provenans, ilk oluşum (original order) prensiplerine göre orijinalliğini ve içeriğini koruyarak değerlendiren, düzenleyen, niteleyen, koruyan, kalıcı değerine ilişkin erişiminden sorumlu kişidir.
2. Belgelerin uzun süreli kullanım değerinin ya da arşiv depolarının yönetiminden sorumlu kişidir. Bu tanımda mesleğin çekirdek uygulama ve prensiplerini yansıtan bir yaklaşım ön plana çıkarılmıştır.

Ersoy’a göre arşivist, arşivle uğraşan, onun her türlü işlerine bakan kimsedir. Öyleyse arşivist arşivde vazife görecektir. Bu vazifeleri birinci ve ikinci diye ayırabiliriz. İlk vazifesi; arşivin korunması için bütün tedbirleri almak. İkinci planda gelen vazifeleri ise; arşivden istifade etmek isteyenlere karşı arşivini daimi şekilde hazır bulundurmak ve tetkikçinin işlerini kolaylaştıracak bütün imkânları hazırlamış olmaktır (Ersoy, 1957, ss.105-106). Ayrıca Ersoy Türkiye’de arşivist ifadesini kullanan ilk akademisyenler arasındadır ve arşivisti çok sade ve yalın ifadelerle tanımlayarak görevini ana çizgileriyle belirtmiştir.

Türkiye Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Terimler Sözlüğü’nde arşivci için “belgelik uzmanı” Türkçe karşılığı önerilerek şu tanımlama yapılmıştır: *Arşivci-belgelik uzmanı*, belgelik belgelerinin tanımlanması, belirlenmesi, korunması, düzenlenmesi ve kullanıma sunulması işlemlerinin ya da bu işlemlerden en az birini temel belgelik işlemleri çerçevesinde yerine getirebilen, belgelik uzmanlığı eğitimi almış kişidir (Türkçe Bilim Terimleri..., 2011, s.140). Binark’a göre arşivci ya da arşivistin tarifi ülkeden ülkeye farklılık göstermekte ise de arşivci, değişik arşiv çalışmalarını yürüten veya yöneten arşivcilik konusunda özel eğitim almış kişidir (Binark, 1980, s. 4). Arşivci tanımlarının ülkeden ülkeye farklılık göstermesi Türkiye Cumhuriyeti’nde faaliyet gösterecek arşivciler için bu ülkenin

hukuki, idari yapısı, bürokrasisi ve gelenekleri çerçevesinde özgün bir “arşivci” tanımı ortaya konulmasını gerektirebilir.

Arşiv, sahip olduğu hacim, belge miktarı, sorumluluk alanları ve hedefleri itibariyle farklı tiplerde ve büyüklükte olabilmektedir. Bu durum zaman içinde arşivde çalışanlar için de bir kategorizasyon/gruplandırma yapmayı zorunlu hale getirmiştir. Arşiv personelinin;

- a. Arşiv yöneticileri,
- b. Arşivistler,
- c. Uzmanlar,
- d. Teknisyenler,
- e. Büro personeli şeklinde gruplandırılan Binark, “bu şekilde gruplandırılan arşiv personeli, bir başka ifade tarzı ile; yönetici, ilmi, koruma, gözetici ve teknik personel olarak da sınıflandırılabilir” şeklindeki görüşünü yaklaşık 37 yıl önce kaleme almıştır (Binark, 1980, s. 5).

Bu konuya ilişkin olarak üç farklı seviyeden bahsedilebilir:

- a. *Yardımcı arşivci personeli seviyesi*: Hizmetiçi eğitimle görev alabilecek temel eğitime sahip yardımcı personel.
- b. *Profesyonel seviye*: Meslekteki yeni gelişim ve teknikleri uygulayabilecek çok yönlü eğitim, teori ve pratiğe hâkim (vâkıf) meslek elemanı.
- c. *İdari seviye*: Arşivdeki faaliyetleri geliştirme ve planlama altyapısına sahip, uluslararası gelişmeleri takip edip anlayabilecek nitelikte kara verici yönetici.

(NARA / National Archives and Records Administration) “Arşiv Çalışanları” başlığı altında temelde iki grup oluşturmuştur:

1. *Archives specialists (Arşiv Uzmanları)*: Belirli konularda/alt konularda arşiv belge gruplarının tanımlanması ve korunması projelerinde görev alırlar. Belge üreticileri ile doğrudan temas kurup onların deneyimlerini ve gereksinimlerini sorgulayıp karar verirler.

2. *Archives technicians (Arşiv Teknikerleri)*: Tarihin bir parçası olarak hassas belgeleri korurlar, onların temizliği, depolanması, onarımı görevlerini yürütürler. Bunların dışındaki görevliler ise konservatörler, fotoğrafçılar, kütüphaneciler, eğitimciler, depo memurları, editörler, kimyagerler, grafik tasarımcıları, medya saklama uzmanları, dijital görsel uzmanları, bilgisayar uzmanları ve diğer uzman gönüllülerdir. Arşivciler özellikle orijinal materyalin korunması ve halkın bu materyale erişimini sağlamak amacıyla eğitilmişlerdir. Arşivciler kâğıt belgeler, fotoğraflar, haritalar, filmler ve elektronik belgelerle çalışırlar” (What’s an..., 2016).

Bu gruplandırmalar bize arşivciliğin oldukça kapsamlı, teknik beceri, birikim ve nitelik gerektiren bir meslek olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm bu açıklamalardan sonra arşivcinin günümüzde yerine getirmesi beklenen görev ve amaçlarına ilişkin çeşitli yaklaşımları sıralamak ve sınırlamak da fayda vardır. Arşivistin görevleri Madrid’de düzenlenen VII. Milletlerarası Yuvarlak Masa Toplantısında;

- a. Arşiv dokümanını toplamak,
- b. Arşiv dokümanını korumak,
- c. Arşiv dokümanını tasnif etmek,
- d. Arşiv dokümanını değerlendirmek olarak tespit edilmiştir.
- e. Arşivistin bu ana görevlerine arşivlerin zenginliklerini topluma tanıtmak görevini ekleyen ülkeler de bulunmaktadır. Fransa ve Yeni Zelanda arşiv dokümantasyonun ayıklanmasını ve arşivlerin kontrolünü de arşivistin görevleri arasında saymaktadır. Ayrıca Fransa, İsveç ve Hollanda idareye ait evrakın denetlenmesini de arşivistin görevlerine eklemektedir. (Binark, 1980, ss. 4-6).

ICA arşivistin amaçlarını şu şekilde listelemektedir:

- İyi düzenlenmiş ve kolay kullanılabilir bir koleksiyon oluşturmak. Bunu yaparken arşivist, tam bilgi sahibi olmalı ve öngörülü davranmalıdır.

- Koleksiyonların uzun dönem fiziksel yaşatımını sağlamak, koleksiyonların içeriği ve kaynağı hakkında detaylı ve güvenilir bilgi oluşturmak, belgelerin koruma ve bakımı amacıyla etkin koleksiyon yönetimi sağlamak.
- Koleksiyonlara ve içeriklerine kullanıcı dostu erişim sağlamak.
- Koleksiyonları koruma ve kullanıma yönelik olanakları en üst düzeye çıkarmak ve arşiv koleksiyonları arasındaki ilişkiden istifade ederek diğer kişilerle işbirliği yapmak.

Bu amaçları başarmak için “konservatör, bilgi teknolojisi uzmanları, eğitimciler ve sanatçılar gibi diğer uzmanlar ile kullanıcıların koleksiyonlar ve hizmetlere yönelik gereksinimlerini karşılayacak biçimde işbirliği içerisinde çalışılmalıdır” madde ve açıklamalarına yer vermektedir (Who is..., 2016).

ICA arşivistin yukarıda sıralanan amaçlarını yerine getirirken taşıması gereken sorumlulukları ise kapsamlı şekilde açıklamıştır. Bazı arşivler aşağıda sıralanan faaliyetlerin tümünde performans gösterirken, büyük arşivlerde çalışanlar bunlardan yalnızca birkaçıyla ilgilenirler:

- *Değerlendirme, Sağlama ve Kazanım:* Arşivci belgelerin uzun süreli koruma değeri olup olmadığına karar verir (long-term preservation). Maddi ya da içeriksel değerlerini tespit eder, belgelerin arşivin bir parçası olduğuna karar verirse erişim süreç ve işlemlerine dâhil eder. Ancak bu değerlendirmede sübjektif olarak ait olduğu arşivin amaç ve misyonuna uygunluk aranmaktadır.
- *Düzenleme:* Arşivciler arşiv materyalini araştırmacıların erişimi için düzenler. Arşivciler belgeleri entelektüel olarak organize eder ve fiziksel düzenleme ile entelektüel düzenlemenin birbirini yansıttığından emin olur. Bu düzenleme sürecinde provenans ve aslına uygun düzenleme arşivciler için önemlidir. Provenans belgeyi üreten, kullanan ve koruyan arasındaki ilişkiyi gösterir. Provenansı sağlamak için arşivci, belgenin orijinal olarak ait olduğu koleksiyon içerisinde korunduğunu kontrol eder. Bu araştırmacılar için hayati önem taşır.

- *Tanımlama:* Tanımlama sürecinde arşivci, arşiv koleksiyonunun içeriği ve fiziksel düzenini geçerli/tam/doğru bir biçimde gösteren/temsil eden bir çalışmayı ortaya koyar. Buna ek olarak belgelerin üreticisi ve içeriği ile ilgili bilgileri korur ve sağlar. Bu tanımlama bilgileri genellikle belgelerin erişim araçlarının hazırlanmasını ve araştırma rehberlerinin oluşturulmasını beraberinde getirir. Birçok arşivde arşiv materyalleri herhangi bir gruplandırmaya (item level) tabi tutulmadan tanımlanmıştır.
- *Koruma:* Arşivciler aynı zamanda fiziksel korumadan sorumludur. Koruma çoğunlukla düzenleme esnasında yapılır.
- *Danışma ve Destek:* Değerlendirme, sağlama, düzenleme, tanımlama ve koruma arşivleri bugün ve gelecekte kullanılabilir kılma amacını taşır. Araştırmacılar arşivcilerin danışmanlığına ihtiyaç duyarlar. Danışma erişim araçlarının nasıl yorumlanacağı, nasıl ulaşılabileceği ve diğer koleksiyonlarla ilişkiler konularını içerir. Temel olarak bir arşivci kalıcı (arşivsel) değere sahip belgelerin fiziksel ve içerik kontrolünü sağlar. Arşivciler bu faaliyeti birçok nedenden dolayı yaparlar. Bunlardan bazıları yönetimin şeffaflığı ve hesap verilebilirliğini sağlamak, kültürel mirasın unutulmamasını temin etmek, kurumsal tarihi aydınlatmak ve geleceğe aktarmaktır. Arşivler basit bir belge depolama yapmaz, arşivler kullanıldığı zaman anlam kazanır. Arşivdeki uygulamalar kamunun, halkın belgelere erişim ve kullanımına dair tüm sorumlulukları kapsar ve etkiler (What are the..., 2016). ICA ayrıca arşivistin temel görevini *arşivist belgenin kalıcı, koruma değerine sahip olup olmadığını belirlemektir. Belgeler üreticilerinin aktivitelerini doğrudan kanıtlar. Arşiv belgeleri onların üretim nedenlerinden daha fazla amaca hizmet edip yardımcı olur* (So, what exactly..., 2016) şeklinde özetleyerek arşivistin odaklanması ve uzmanlaşması gerektiği alanın sınırlarını çizmiş ve arşivistin rolünü belirlemiştir.

ACA/Association of Canadian Archivists ise, arşivistin görevlerini sekiz madde altında toplamıştır:

1. Orijinal olarak alınmış, üretilmiş ve/veya kullanılan belgeleri değerlendirir. Bu süreçte belgelerin uzun süreli koruma değerini tespit eder,

2. Etkin bir erişim için seçilmiş belgeleri tanımlar ve düzenler,
3. Belgeleri bozulma ve hasardan koruyacak prezervasyon ve konser-vasyona tabi tutar,
4. Kâğıt dışı özel materyallerin bakımı ve yönetimi için uzman öneriler sunar,
5. Çeşitli konularda araştırma yapan kişilerin işlerini kolaylaştırmak için kullanıcı gereksinimlerini karşılar,
6. Mevzuatta yer alan telif hakkı, patent koruma, kişisel gizlilik, bilgi edinme hakkı gibi konularda bilimsel toplantı düzenler,
7. Kurumlara belge yönetimi konusunda tavsiyelerde bulunur, yol gösterir,
8. Arşivlerin kültürel önemi konusunda halkta farkındalık oluşturacak faaliyetlerde bulunur. *En önemlisi de tüm bu çalışmalarını yaparken bugünün belgelerini gelecek nesiller için korur. Geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki bağlantıyı sürekli kılar* (What is ..., 2016).

Kanada Arşivciler Birliği (ACA) ile Uluslararası Arşiv Konseyi (ICA)'nin arşivistin görev amaçları konusunda büyük oranda ortak bir fikir birliği sağladığını görmekteyiz. Ancak açıklamalar dikkatle incelendiğinde Kanada Arşivciler Birliği'nin arşivistin görev amaçlarını sıraladığı maddelerin yaklaşık yarısının arşivistin ikincil görevlerine ayırdığını görebiliriz. Bunun yanı sıra en önemli olarak belirttiği açıklama ise arşivistin "rolü" dür.

Dijital Çağda Arşivci / Arşivist'in Rollerini Değiştirdi mi?

Dijital çağ, hiç kuşkusuz insanların yaşam ve davranış biçimlerini, zaman yönetimini ve hatta bütünüyle insanın eşya ve diğer canlılar ile tüm ilişkilerini etkilemektedir. Elektronik ortamda bilgi ve belgenin üretim ve dağıtım hızı gündün güne artmış, bu artış bilgi/belge hacmini etkileyerek bilginin kontrolünde, erişiminde, depolanmasında bilgi teknolojilerinden yararlanmayı zorunlu kılmıştır. Buna bağlı olarak da bilgi ve bilişim teknolojilerine yönelik yeni uzmanlık alanları ortaya çıkmıştır. Artık bilgi profesyonelliği işbirliği içinde yürütülmesi gereken, disiplinlerarası

özelliğın daha belirginleştiiğı bir meslek olarak serüvenine devam etmektedir.

Neredeyse tüm dünyada radikal bir değişime neden olan dijital ortam arşivcileri nasıl etkiledi? Her zamankinden daha da önemli olan bilgi erişim ihtiyacının karşılanmasında arşivcilerin durmaları gereken nokta neydi? Bu soruların cevabını tartışmak için arşivcilerin görevleri değil rolleri tartışmaya açılmalıdır. Zira farklı tip ve büyüklükteki arşivlerde, arşivciler kimi zaman tüm işleri kendileri üstlenmekte, kimi zaman teknik personel ile görev paylaşımı yapabilmektedir. Burada arşivcilerin rollerini netleştirmek, arşivcilerin hangi faaliyetlerini bir başka meslek grubuna devretmemesi, onlarla kendi sorumluluklarını paylaşmamaları gerektiğii ile ilgili bir konudur.

2001 yılında “Arşivsel Girişim” adıyla Türkçe’ye çevrilen ve ağırlıklı olarak ABD’deki arşiv uygulamalarına yer verilen kaynakta günümüz arşivcilerinin belge üretiminde üstlenmesi gereken rolün değişmesi gerektiğii şu şekilde ifade edilmektedir:

“Kâğıda dayalı olan bir ortamda, arşivciler belgelerin yaratılması konusunda ilgilenmemekteydiler; belgeleri ya belgelerin var olma döngüsünün ileri aşamalarında ya da kimi zaman bu döngünün sonuna yakın bir yerde ele almaktaydılar. Arşivciler belgeleri edilgen bir biçimde kabul eden kişiler rolünden sıyrılıp bilginin yaratılması, dağıtımı ve korunmasında daha etkin bir rol üstlenmek zorundadır. Bugün arşivcilerin belgelerin hazırlanışına katılmaları ve belgelerin yalnızca anlık idari amaçlara hizmet için değil, politik planlama ve geliştirme için idari / tarihsel araştırma için de tasarlanmış olduklarından emin olmaları gerekmektedir” (Dearstyne, 2001, ss. 222-224).

David Bearman’a göre elektronik belgelerle gündeme gelen yeni paradigmada arşivciler odak noktalarını değiştirmelidirler. Bir belgenin içeriğine odaklanan arşivciler bundan sonra belgelerin ilişki ve bağlamlarına da odaklanmalıdır. Arşivcinin belgeleri gözetim rolüne ilişkin olarak, arşiv dışında belgenin üretim süreci ve yönetim arasında davranış geliştirmeye doğru evrilmesi tartışılmaktadır (Henry, 1998, s. 313). David Bearman seçim/değerlendirme, düzenleme/tanımlama koruma/saklama ve erişim/kullanımın yerini alabilecek 6 arşivsel metot önermektedir:

1. Kanıt oluşturma,
2. Kanıtı tanımlama,
3. Doküman geçmişi / faaliyetlerini ortaya koyma,
4. Kanıtın sürdürülebilirliğini sağlama,
5. Kullanılabilir kılma,
6. Başarıyı ölçme (Gehrlich, 2002).

Bearman'ın bu önerileri arşivcinin belgenin kanıtsal değerini koruma rolü konusundaki hassasiyetini ortaya koyarken, belgenin kanıtsal değerini güçlendirecek kaynak ve sahiplik bağlamında ilişkili tanımlamayı günümüz arşivcilerinin odaklanması gereken faaliyet alanı olarak ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca eğer bu faaliyete hizmet edecekse arşivcilerin belgenin yaşam döngüsü ile yakından ilgilenmesinin doğru bir yaklaşım olacağını da savunmaktadır.

Bearman'a göre arşivciler ve geleneksel arşivcilik yöntemleri içerik dışı bilgisayar verileri arasında boğulmamalı, ancak arşivci elektronik çağın mantıksal uygulamalarının farkında olmalı ve provenans prensibini, tarihsel ve dokümanter içeriği, kanıtsal, otantik, güvenilir, ölçülebilir biçimde korumalıdır. Arşivlerin fiziksel karakterini içeriğinden ve bağlamından daha az önemli saymamalıdır. Elektronik belgelerle yüzleşen modern kayıtlar jenerasyonunda arşivsel prensipler özgürlükler, görünürlük, fiziksel değişim, içerik ve içeriğin bağlamlarını yeniden yorumlayarak Enformasyon Çağıyla ilişkili olarak yenilenmeli ve tazelenmelidir. Daha açık bir ifade ile arşivistler değerlendirme ve tanımlama faaliyetlerinde ve diğer tüm faaliyetleri yönetmede yeni yollar yöntemler keşfetmelidir. Aslında tüm faaliyetlerin özü, elektronik belgelerin arşivcilik prensipleri uyarınca adreslenmesidir. Bearman, arşivcileri kaynağına sadık kalmaya, provenansa davet etmektedir. Arşivciler mesleki ilişkilerini ve temel prensiplerini korumalı "ölü belgeler müzesi"ne dönüştürülen ilişkisiz tüm yorum ve yaklaşımları dışarıda bırakmalıdır. Bearman, arşivcilerin provenans, kanıtsal değer, belge bazlı ve içerik bazlı geleneksel arşivcilik nosyonlarını Hilary Jenkinson ile eşit düzeyde savunurken "Belge Koruma Çağı"nın "Enformasyon Çağı"na dönüştürecek geleceğin arşivcilerini dinamik ve ilişkili biçimde konumlandırır (Cook, 1997, ss. 27, 36). Tüm

bu açıklamalar arşivci için bir değişimin kaçınılmaz olduğunu gösterirken, bu değişimin arşivcilerin kendi mesleklerinden uzaklaşmamaları ya da diğer yardımcı meslek gruplarının arşivci rolüne soyunmamaları için son derece özenli bir şekilde gerçekleşmesini de zorunlu kılmaktadır.

Bir arşivci belgenin oluşumundan yaşam döngüsündeki herhangi bir aşamasında belgenin kullanım değerini korumak ve yaşatmak için çalışabilir. Birleşik Devletlerde arşivciler çoğunlukla güncel kullanımda olmayan belgelerle ilgili kişilerdir. Avrupa geleneğinde ise, Birleşik Devletlerde belge yöneticilerine paylaştırılan aktif belgeler ile ilgili sorumluluklar arşivcilerin görevleri arasındadır. Birleşik Devletlerde arşivci yazma eser küratörleri, kişi, aile ve diğer organizasyonlara ilişkin tarihi koleksiyonların yönetiminden sorumlu kişiler olarak bilinmektedir. Üst bir değerlendirmeye arşivciler araştırmacı ve üretici değil, toplumun hafızasını biriktiren yasal görevlilerdir. Değerlendirme kararları ile ortaya koydukları değer üzerinde çalıştıkları döneme ilişkin dokümanter mirası şekillendirmektir (Appraisal Methodology, 2000).

Keseroğlu'na göre ister eski çağ ya da orta çağ ister günümüz arşivi olsun yapılması beklenen; belgeyi uygun yere koymak, arandığında erişilebilir. Sınıflama yapmak, özellikle de bir belgeyi ilgili konuları arasına, yanına koymak, o belgenin ne tür bilgi taşıdığını bilmeyi gerektirir. Bilmek için de anlamak gerekir. Bütün bilgi/bellek kurumlarının ortak özelliği, anlama ve bir bilgiyle sonuçlandırma üzerine kurulu olmasıdır. Bellek kurum çalışanın en belirgin ve ayırıcı özelliği “anlam” ve “anlamak” üzerine kurulu olmak durumundadır. Arşivci olmak, içinde bulunduğu kurum/kuruluşun tarihini yazabilmektir. Kurum ve kuruluşun ana omurgası, çatısı arşivde kurulur. Çünkü arşivci belge arkeoloğudur. Arşivci elindeki belgelere dayanarak içinde bulunduğu kurum/kuruluşun iskeletini çıkarmakla kalmayıp o kurumun geçmişini canlandırabilecek, iskeleti ete büründürecek güce sahiptir. Kurumun mimari tasarımından istatistik hesaplarına, temel atma töreni duyuru ve davetiyelerinden konuya ilişkin fotoğraf ve filmlerine kadar her şeyi belirli bir taslak doğrultusunda düzenleyendir o (Keseroğlu, 2013, ss. 297-299). Keseroğlu'nun ilk cümlesi aslında bu çalışmayı özetler niteliktedir. Ancak arşivcinin belgeyi konuya göre sınıflamak gibi bir görevi yoktur. Belgelerin üzerinde konuya yönelik yer numaralarının bulunmaması bu yüzdendir. Arşivci belgeleri kaynağına göre düzenler kaynağına göre yerleştirir tüm belgelere erişim

araçları ile konu erişimi de sağlar. Tüm bunları yapabilmesi için doğal olarak belgenin/üretildiği kurumun geçmişini, faaliyetlerini çok iyi bilmelidir ki belgeyi diğer belgelerle ilişkilendirmede, anlamsal ve organik bütünlüğü sağlayabilsin.

Arşivler hayat ve yaşam ile ilgilidir. Onlar geçmişte kaybolmak için değil günümüzü anlamaya yöneliktir. Arşivci ya da belge koruyucusu olmak etkileyici bir role soyunmaktır. Yüzyıllar öncesinden bugüne dair çıkarımlarda bulunabilen ender bir meslek grubudur. Bir arşivci tarih tutkusuna, detaycı bakış açısına, güçlü bir hizmet sorumluluğuna sahip olmalıdır. Arşivci toplum belleğinin koruyucusu durumundadır. Arşivciler uzun süredir var olan kayıtları sağlama, yönetme ve erişim becerilerine sahiptir. Belgelerin kaynağına bağlılığını sürdürecektir anlamsal bütünlüğünü korurlar. Bazen de orijinal, özgün oluşum düzenini koruma, belgeler arası ilişkiler sürdürme ve belgenin hangi aktivite ve kim tarafından oluşturulduğu noktasında kayıtları ortaya koyar. Bunu yapmak eğer arşiv taşınmış ya da bir kısmı kaybolmuşsa çok da kolay değildir. *Belge yöneticileri ve arşivciler temelde belgelerin kullanıma sunulmasında, sürdürülebilir olmasında ortak sorumluluk taşırlar. Ancak arşivcilerin görevi belgelerin arşive devrinden sonra başlar* (Who is an..., 2016). ICA'nın tüm bu açıklamaları teknolojiyle, dijital çağ ile ilgilenmeden yapılmış arşivcinin asıl rolünü betimleyen açıklamalardır. Burada belge yönetiminin faaliyet alanı ile arşivciliğin faaliyet alanı sınırları güçlü bir şekilde çizilmiştir. Birbirinin devamı ya da tamamlayıcısı olan süreçler zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılarak kavram kargaşası yaratılmaktadır. Bu yaklaşım bütünüyle kapsayıcı, geçmiş, bugün ve gelecek için de geçerli bir yaklaşımdır.

Schellenberg'in görüşüne göre arşivciler tarih eğitimi ve kütüphane tekniklerini alıp her ikisini de değiştirerek faaliyetlerine uyan pratik, hizmete yönelik bir yapı geliştirmişlerdir. Ancak temel amaçlara gönderme yapmadan arşivcilik faaliyetini açıklamak ve gerekliliğini savunmak bazen arşivciler için rahatsız edici olmaktadır (Dearstyne, 2001, s. 11). Arşivciler aşağıda sıralanan çeşitli rollerin herhangi birini ya da tümünü kimi zaman aynı anda üstlenebilirler:

1. Arşivciler belgelerin saklanıp saklanmaması konusunda karar veren hakemlerdir.

2. Arşivciler kontrol mekanizması oluşturup düzen getirirler: Arşivciler belgelerle tek bir belge olarak değil fakat kolektif bütünlük olarak uğraşırlar. Belgeler arasındaki ilişkiler ve bağlantıların kurulması arzusunda olup belgelerin organik yapısının onlara anlam ve önemlerinin bir kısmını verdiğini kabul etmektedirler.
3. Arşivciler tarihsel belgelerin kullanılmasını teşvik edip araştırmacılara hizmet sunarlar.
4. Arşivciler tarihsel belgeleri korurlar. Belgeler yegâne, yerine konulamaz ve önemli unsurlar olduklarından bu sorumluluk hafife alınmaması gereken önemli bir sorumluluktur.
5. Arşivciler tanıtırlar ve savunurlar: Arşivcinin zaman ve enerjisinin bir kısmı program faaliyetlerine dikkatleri çekmeye ve bu faaliyetleri yerine getirmeye, önemli belgeleri tanıtmaya ve geçmişi anlamak için tarihsel belgelerin önemi konusunda insanları eğitmeye harcanmalıdır.
6. Arşivciler ortaya çıkan bilgi evreninin hazırlanmasında ve biçimlendirilmesinde yardımcı olurlar: Arşivciler biçimi ne olursa olsun kalıcı değere sahip bilginin tanımlanması, korunması ve hem günümüzde hem de gelecekteki araştırmacılar tarafından erişilebilir olması için bilgi evrenini biçimlendirmeye yardımcı olabilirler.

Arşivciler katiplik ve bakıcılık rollerinin ötesine geçip sürekli değere sahip bilgileri tanımlamak için yönetim bölümleri ile arşiv benzeri işlevler görmeye başlayacaktır. Bir diğer deyişle, arşivciler gelecekteki kullanıcıların yerine geçecek ve sistem tasarımcılarının karşılması gereken kullanıcı gereksinimlerini belirleyeceklerdir. Bu yeni yaklaşım, arşivcilerin, enformasyon sistemlerinin geliştirilmesi aşamasına müdahale edebilmeye yetecek etkiye sahip olacaklarını varsaymaktadır (Dearstyne, 2001, ss. 11, 12, 15, 224). Bu oldukça iddialı bir varsayımdır. Ayrıca arşivcinin 6 maddede halinde sıralanan önemli rollerini yerine getirmek için sarf edecekleri zaman, emek ve alacakları eğitim göz önünde bulundurulursa arşivciler ancak sistem tasarımcılarına fikir verebilirler, yardımcı olabilirler. Şunu da unutmamalıyız prensipleri, kuralları sınırları iyi belirlenmiş bir meslek alanı ile ilgili çalışılırken sistem tasarımcıları bu kural ve prensiplerin dışında hareket etmeyecektir. Bunun yanı sıra arşivciler ne çeşit belge

ve koleksiyonların arşivde olması ve diğer belge ve koleksiyonlardan ne şekilde ayrılması gerektiğini tam olarak bilmek zorundadır. Arşivciler arşivin (veya kayıt saklama sisteminin) ne olduğunu, işlevlerini, temel mevcudiyetlerin birbirleriyle ilişkilerinin nasıl olduğunu, arşiv ve kayıt kalitesinin nasıl sağlanıp değerlendirilebileceğini açıkça bilmek zorundadırlar. Arşivciler kayıt saklama sistemini kurabilmek, kayıt ve koleksiyonlarını tahlil etmek ve bunu anlatabilmek için bu bilgilere ihtiyaç duyarlar (Thomassen, 2009, s. 300). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, arşivcinin bilgi sahibi olmak zorunda olduğu alanlar dijital çağda daha geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu bağlamda, arşivcinin belgenin üretiminden arşive devrine kadar olan sürecin aşamaları hakkında bilgi sahibi olması, asıl rollerini yerine getirirken onların kendi asıl işlevlerinin dışına çıkacağı anlamına gelmemelidir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde The National Archives bünyesindeki National Archives and Records Administration (NARA)' a göre, arşivci "birincil olarak hangi belgelerin değerli olduğuna karar verir, onları belirler. Bunu yapabilmek için belgelerin hangi amaçla oluşturulduğunu, belgelerin tarihsel sürecini, belgenin hem tarihsel süreçte hem de hali hazırda ilişkili olabileceği belgeleri bilerek belgenin kullanım değerini ortaya koyar. Bunu belirledikten sonra erişim unsurlarını uluslararası metadata / üstveri standartlarına göre tanımlar ve belgelerin hedef kitleye erişiminin sağlar" (About the..., 2016). Burada dijital çağ ile değişen belgelerin tanımlama unsurlarının elektronik belgeler için metadata/ üstveri ifadesi ile karşılık bulması olmuştur. Yani arşivcilik terminolojisi diğer tüm bilgi merkezleri ve bilgi hizmetleri terminolojisi ile uyumlu bir şekilde güncellenmiştir.

Baruh'un "Arşivcinin Değişen Rolü" başlığı altında ortaya koyduğu argümanlar da dikkat çekicidir: Baruh'a göre "her alandan araştırmacıya sunulan çok çeşitli malzemenin değerlendirilmesi, bu topraklarda konuşulan her dilden malzemeyi okuyabilecek, fotoğrafları tanımlayabilecek, haritaları, mimarlık çizim ve projelerini anlamlandırabilecek farklı uzmanlıkları da şart koşar. Bunda da, genelde tek başına veya benzer bir eğitimden geçen kişilerle kurduğu iletişimle çalışmaya alışkın ve belgelerin "belgelerin koruyucusu" olan arşiv personelinin bireysel çalışmaları, farklı alanlar söz konusu olduğunda yeterli olmaz ve yeni işbirliklerini gerektirir" (Baruh, 2015, ss. 377-378). Bu ifadeler değişen bir rolden daha

çok arşivcinin farklı tür, dil ve formattaki belgeleri değerlendirmesi için diğer farklı alan uzmanlarıyla işbirliği yapması gerekliliğini vurgulamaktadır. Yeni durum arşivcinin rolünü değiştirmemekte, arşivcinin işbirliği ve destek alması gereken konuları ön plana çıkarmaktadır.

Yine aynı çalışmada “...diğer yandan, dijital teknolojinin gelişmesi ile birlikte, arşivlerin dijitalleştirilme çalışmalarının yapılması, özel arşivlerde arşivciye bu süreci yönlendirme ve erişime açma konusunda yeni sorumluluklar yükler. İş sonuçlandığında alışlageldiği gibi koleksiyona dair tanıtıcı bir metin yazılması yeterli görülmeyip, arşivciden sürece odaklanması ve bu süreci tüm şeffaflığı ile aktarılması beklenir. Ayrıca yalnızca konu ile ilgilenenlerin değil daha geniş bir kesimin kullanımını sağlayabilmek için sosyal medya ve online sergilerde yer alacak malzemenin seçimini yapması ve içeriğine dair bilgiler vermesi, küçük hikayeler yazması istenir” (Baruh, 2015, ss. 371-378) ifadeleriyle arşivcinin koruduğu, düzenlediği ve tanımlayıp erişime sunduğu belgelere ilişkin tanıtıcı hikâyeler yazmasının ya da yazabilmesinin beklendiği vurgulanmıştır. Arşivcinin sorumlu olduğu belge grubuna ya da belgeye ilişkin küçük hikâyeler yazmak gibi bir sorumluluğu /rolü yoktur. Arşivci belgeleri objektif bir bakış açısıyla değerlendirir ve tanımlar. Bunun dışındaki faaliyetler belge üzerinde araştırma yapanların işidir. Başka bir deyişle arşivcinin belgenin önemini vurgulamak için onun hikâyesini bilse dahi onu yazmak ya da paylaşmak gibi bir görevi yoktur.

Arşivcilerin ya da arşivistlerin rolleri üzerindeki tartışmayı iki ünlü arşivcinin bakış açıları ve değerlendirmeleri de ışık tutacaktır: Sir Hilary Jenkinson ve Theodore R. Schellenberg. İlk basımı 1922 yılında yapılan *Manual of Archive Administration* kitabının yazarı Sir Hilary Jenkinson (1892-1961) arşivistin birincil amacının erişim araçları ile arşiv belgelerini kontrol etmek, ikincil amacının ise bu belgeleri araştırmacılar için kullanılabilir hale getirmek olduğunu vurgulamıştır. Jenkinson temelde arşivlerin üreticilerin kendi kullanımını için tanımlanıp korunduklarını, hangi belgelerin korunacağına, elde tutulacağına yine belge üretici ve sahiplerinin sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir. Bu durumda Jenkinson’a göre arşivist korunan tüm belgelerin pasif kabul edicisi, alıcısı konumundadır. *Modern Archives: Principles and Techniques* (1956) and *The Management of Archives* (1965) kitaplarının yazarı Theodore R. Schellenberg (1903-1970) ise arşivistin arşiv materyallerini araştırmacılar

için hazır hale getirmesinden önce materyal üzerinde kontrol sağlanması düşüncesine katılmıştır. Ancak arşivistin araştırmacılara yönelik faaliyetlerinin diğer tüm faaliyetlerden hiç kuşkusuz çok daha önemli olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Bunun yanı sıra Schelleberg, arşivistlerin iyi tanımlanmış teknik ve prensiplerle kendi mesleklerini oluşturmaları gerektiğini de öngörmüştür. Analiz arşivsel değerlendirmenin özünü teşkil eder. Arşivci belgenin kanıtsal değerini belirlerken belgenin kurumdaki tüm üretim sürecini dikkate almalı, belgenin enformasyon değeri analizi için belgenin oluşum nedeni ve hangi konularda bilgi içerdiğini toplum açısından irdelemelidir. Bunu yaparken aşırıya kaçmadan sağduyulu davranabilmelidir. Günümüz modern belgeleri için arşivistin değerlendirme sürecinde yer alması gerektiğini inkâr etmek oldukça zor görünüyor (Stapleton, 1983/84, ss. 80-84). Dünya arşivcilik literatürüne damgasını vurmuş iki önemli isim, temelde belgelerin düzenlenmesi konusunda provenansa bağlı kalınması prensibi konusunda hemfikir iken, Schellenberg belgelerin yalnızca yönetim için değil, aynı zamanda araştırmacılar için değerlerinin belirlenmesinin çok daha önemli olduğu üzerinde durmuştur. Ayrıca Schellenberg modern belgelerin değerlendirme sürecinde arşivcilerin ilgili konuda gerekli teknik ve yöntemleri öğrenip aktif rol almasının kaçınılmaz olduğunu ve arşivcilerin kendi mesleki sınırlarını belirlemek gibi bir görevlerinin de bulunduğunu belirtmektedir.

Sonuç

Gerek arşivlerin varoluş nedeni gerekse bu neden etrafında biçimlenen arşivcinin rolü diye adlandırabileceğimiz temel sorumluluk alanı, bundan sonraki dönemde de tartışılacak gibi görünüyor. Ülkemiz açısından konu çok daha farklı boyuttadır. Zira ülkemizde henüz arşivciliğin yasal dayanakları arşivcinin sorumluluk alanını belirginleştirecek düzey ve detayda değildir. Dünyanın en zengin örneklerinden olan ve etki alanı çok geniş bir coğrafyaya yayılan arşivlerimizden sorumlu kişilerin (arşivcilerin) mesleki sorumluluk alanlarını teorik olarak belirleme çalışmalarının, arşivcinin hangi statüde bir meslek grubu olduğuna dair belirsizliğin ya da önemsizliğin ortadan kaldırılmasına hizmet edeceği umudunu taşıyorum. Dijital çağ ile gelen birçok yeniliğe arşivlerimiz ve arşivcilerimiz hazırlıksız yakalanmıştır. Kurum ve kuruluşlarımızdaki arşivlerde hayata geçirilmeye çalışılan arşivsel dijitalleştirme faaliyetleri bu alanda faaliyet gösteren firmaların insafına ya da “zaten makine otomatik olarak yapar”

anlayışına terk edilmemelidir. Dijital çağda belgenin elektronik formata bürünmesi arşivsel faaliyetlerin bir yazılım marifetiyle arşivlenebileceği anlamına gelmez. Arşivsel değerlerin belirlenmesi, ayıklama ve imha, uzun süreli koruma gibi kritik kararların verilmesinde arşivci bakış açısı ve birikimi belirleyici olmalıdır. Belgelerin sayısının artması ve formatların değişmesi ile belki arşivcilerin ilgi alanları çeşitlenmiştir ancak bu çağda arşivcilerin rolü yine aynı kalmalıdır. Arşivciler gelecekteki belleğimizin hangi kayıtlardan oluşacağına karar veren uzmanlar olarak belgeyi seçer, üretim yerini, belgelerin ilişkisel yapılarını, tanımlama alanlarını, erişim uçlarını, saklama sürelerini belirler ve buna bağlı bir dizi işlemi gerçekleştirirken teknolojiden sadece yararlanırlar. Zira bunların tümü rutin işlemler değildir. Belgelerin anlamlandırılması ve ilişkilendirilmesine dair yapay zekâ uygulamaları gün geçtikçe daha da anlamlı sonuçlar vermekle beraber, bu teknolojinin ancak yapılacak işlemlere büyük bir hız kazandırması bağlamında değerlendirilmesi şu an için daha sağlıklı bir bakış açısı olacaktır. Bu denli köklü bir geleneğe ve geçmişe sahip arşivciliğin ülkenin bağlı olduğu mevzuat çerçevesinde uygulamaları değişebilir, çağın teknolojisine bağlı olarak yöntemleri değişebilir, ancak arşivciler için temel rollerinde değişiklik yapmaları oldukça tehlikelidir. Bu tehlike arşivcilerin mesleklerini işbirliği yaptıkları, destek aldıkları diğer uzmanlık alanlarına terk etmeleri sonucunu doğurabilir. Zira bu meslek öğretmenlik gibidir, birikim ve tecrübe gerektirir. Hiçbir teknoloji uygulaması şu an için insanın yorumlama ve ilişki kurma kabiliyetinin üstünde görülemez.

Kaynakça

About the national archives. (2016). 24 Aralık 2016 tarihinde <https://www.archives.gov/about/info/whats-an-archivist.html> adresinden erişildi.

Adkins, Elizabeth W. (1997). The Development of business archives in the united states: an An overview Overview and a personal perspective. *American Archivist* 60, 1, ss. 8-33.

Alikılıç, D. (2013). Türkiye’de özelleştirilen kurumlara yönelik arşiv politikaları. Nizamettin Oğuz ve İshak Keskin (Yay. Hazl.). *Arşiv Emektarlarına Armağan* içinde (ss. 13-21). İstanbul:: Türk Edebiyatı Vakfı.

Appraisal Methodology. (2000). Library and Archives Canada, Information Management Services. 12 Aralık 2016 tarihinde <http://www.>

collectionscanada.ca/information-management/061101_e.html adresinden erişildi.

- Baruh, L. T. (2015). Türkiye’de özel arşivlerin oluşumu üzerine bazı düşünceler. *İsmet Binark Armağanı* içinde (ss. 371-381). İshak Keskin, Ş. Nihal Somer ve Nizamettin Oğuz (Yay. Hazl.). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Belge yönetimi ve arşiv terimleri sözlüğü.* (2009). S. Karakaş, F. Rukancı, ve H. Anameriç (Yay. Hazl.). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
- Binark, İ. (1980). *Arşiv ve arşivcilik bilgileri.* Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı.
- Cook, T. (1997). The Impact of David Bearman on modern archival thinking: An Essay of personal reflection and critique. *Archives and Museum Informatics* (11), 15-37.
- Dearstyne, Bruce W. (2001). *Arşivsel girişim: Modern arşivcilik ilkeleri, uygulamaları ve yönetim teknikleri.* Mustafa Akbulut ve A. Oğuz İcimsoy (Çev.). İstanbul.
- Delmas, B. (1991). *Arşivler.* Nihal Somer (Çev). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı.
- Ersoy, O. (1957). Arşiv Nedir? Arşivist Kimdir? *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni.* 6 (3), ss.101-108.
- Furat, M. F. ve Keskin, İ. (2013). Arşiv sergileri ve planlama süreci hakkında kısa bir değerlendirme. Nizamettin Oğuz ve İshak Keskin (Yay. Hazl.). *Arşiv Emektarlarına Armağan* içinde (ss. 199-212). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Gehrlich, J. L. (2002). The Archival Imagination imagination of David Bearman. *Revisited Journal of Archival Organization*, 1 (1). 27 Kasım 2016 tarihinde
- Henry, L. J. (1998). Schellenberg in cyberspace. *American Archivist* 61 (2, Fall 1998), 309-327.
- Keseroğlu, H. S. (2013). Arşivci olmak., Nizamettin Oğuz ve İshak Keskin (Yay. Hazl.). *Arşiv Emektarlarına Armağan* içinde (ss. 297-301). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Körmendy, L. (2009). Recent changes in the archives' philosophy-Arşivlerin Felsefe felsefe ve İşlevlerindeki işlevlerindeki son Değişikliklerdeğişiklikler. Nihal Somer (Çev.). *Tülin Aren Armağanı* içinde (ss. 165-175). İshak Keskin, Muhammet Hanefi Kutluoğlu ve Sevil Pamuk (Yay. Hazl.). İstanbul: Pamuk Yayıncılık.

ODLIS. (2016). 12 Aralık 2016 tarihinde http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx adresinden erişildi.

Rumschöttel, H. (2008). Bilimsel bir disiplin olarak arşivciliğin gelişimi. İshak Keskin (Çev.). *Arşivcilik Metinleri* içinde (ss. 13-30). İshak Keskin (Yay. Hazl.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

So, what exactly does an archivist do?. (2016). 12 Aralık 2016 tarihinde <https://anthroarchivist.wordpress.com/2011/09/27/so-what-exactly-does-an-archivist-do/> adresinden erişildi.

Stapleton, R. (1983-1984). Jenkinson and Schellenberg: A Comparison. *Archivaria* (17 Winter), 75-85 15 Kasım 2016 tarihinde) tarihinde erişildi.

Thomassen, T. (2009). Arşivciliğe Girişgiriş. Sevil Pamuk (Çev.). *Hidayet Yavuz Nuhoğlu Armağanı* içinde (ss. 299-309). İshak Keskin, Muhammet Hanefi Kutluoğlu ve Sabriye Serap Kurbanoglu (Yay. Hazl.). İstanbul: Pamuk Yayıncılık.

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü: Sosyal Bilimler. (2011). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi-TÜBA.

What are archive(s)?. (2016). 25 Aralık 2016 tarihinde <http://www.ica.org/en/what-archive> adresinden erişildi.

What are the main responsibilities?. (2016). 12 Aralık 2016 tarihinde <https://anthroarchivist.wordpress.com/2011/09/27/so-what-exactly-does-an-archivist-do/> adresinden erişildi.

What is an archivist?. (2016). 20 Aralık 2016 tarihinde www.archivist.ca adresinden erişildi.

What's an archivist?. (2016). 23 Aralık 2016 tarihinde <https://www.archives.gov/about/info/whats-an-archivist.html> adresinden erişildi.

Who is an archivist?. The aims of an archivist. (2016). 21 Aralık 2016 tarihinde <http://www.ica.org/en/discover-archives-and-our-profession> adresinden erişildi.

Why archiving?. (2016). 18 Aralık 2016 tarihinde <http://www.ica.org/en/why-archiving> adresinden erişildi.